

Martin Hauerberg Olsen og Mia Finnemann Schultz

“Er der nogen i den her togvogn, der kan stave til “resurse”?”

-En publikation om vejledning af unge med ordblindhed i overgangen mellem grundskole og ungdomsuddannelse.

ordblind

DANSK VIDENSCENTER
FOR ORDBLINDHED

Forord

Denne publikation er blevet til på baggrund af et arbejdsseminar, som blev afholdt af Dansk Videnscenter for Ordblindhed den 2. og 3. december 2009. Ved arbejdsseminaret blev 14 særlige videnshavere inviteret til at dele og udvikle viden om de specifikke vejledningsbehov i samarbejde med Dansk Videnscenter for Ordblindhed. Seminaret bestod dels af vidensdeling på tværs af institutioner og sektorer og dels af vidensdeling på baggrund af aktuelle rapporter, projekter og forskningsbidrag. Deltagerne ved seminaret formulerede løbende en række skriftlige produkter, som videnscenterets konsulenter efterfølgende har taget udgangspunkt i, og for dette arbejde skal alle have en stor tak! Indholdet er dog alene Videnscenterets ansvar.

Titlen på publikationen er formuleret af studiechef på Københavns Universitet, Jakob Lange, som selv er ordblind. Under en samtale på arbejdsseminaret fortalte Jakob Lange, hvordan han af og til må forholde sig helt eksplicit til sit handicap og spørge sig for, også selvom han sidder i et tog blandt fremmede mennesker.

Virum, januar 2010.

Martin Hauerberg Olsen og Mia Finnemann Schultz
Dansk Videnscenter for Ordblindhed
Kongevejen 256
DK-2830 Virum

www.dvo.dk

Indhold

Indledning	4
Baggrund	5
<i>Initiativer i forlængelse af målsætningen</i>	5
<i>EVA's anbefalinger, 2007</i>	5
<i>Capacents sammenfatning, 2009</i>	6
<i>AKF-rapport, 2009</i>	6
Hvordan klarer unge med ordblindhed folkeskolens afgangsprøve?	7
Hvad kendetegner kvalitet i vejledningen af unge med ordblindhed?	7
Specialfaglig viden om ordblindhed	8
<i>Hvad er ordblindhed?</i>	9
<i>Skolegang for børn og unge med ordblindhed</i>	10
Vejledning på basis af et relevant netværk	11
En helhedsorienteret vejledning	12
Rettidighed	13
Hvilke krav stilles til unge med ordblindhed i uddannelse?	14
Hvilke behov for støtte har unge med ordblindhed?	15
Når ordblindhed ikke er hele historien	16
Hvad kan Dansk Videnscenter for Ordblindhed bidrage med?	17
Litteratur	18

Indledning

Overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse er et kritisk tidspunkt for unge med ordblindhed, og i mange tilfælde oplever den unge, at "toget er kørt" allerede i folkeskolen. Dette efterlader en gruppe unge med uudnyttede resurser tilbage på perronen. I bedste fald tager de det "næste tog". Men mange unge med ordblindhed indleder en usikker kurs, præget af frafald, skift og perioder med ledighed. I forlængelse af regeringens mange initiativer og ambitiøse målsætning om, at 95% unge gennemfører en ungdomsuddannelse, er det en klar udfordring at få flere unge med ordblindhed med på toget, ind i vognen, og sikre, at de kan fuldføre rejsen ved hjælp af kvalificeret vejledning.

Vejledning har været under lup i en længere række af nyligt publicerede rapporter. Danmarks Evalueringsinstituts, EVA, rapport (2007) giver et godt udgangspunkt for de overordnede linier i et kvalificeret vejledningsarbejde. Capacents rapport (2009) leverer væsentlige statistiske informationer vedrørende unge med handicap og i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse, mens en rapport fra Anvendt Kommunal Forskning (2009), AKF, har analyseret en række kriterier for en vellykket overgang til ungdomsuddannelse for unge, der har gået på specialskole. Nærværende publikation søger at sammensmelte rapporternes anbefalinger og resultater med den erfaring og viden, som Videnscenteret indsamlede ved et arbejdsseminar december 2009.

En af forudsætningerne for vellykket vejledning er handicapspecifik viden (EVA, 2007; Capacent, 2009). Ordblindhed er en velkendt og relativt velbeskrevet funktionsnedsættelse, og forekomsten af mennesker med svær ordblindhed er mellem 2-5%. Det vil sige, at der til stadighed er unge med ordblindhed i vejledningssystemet svarende til 1-2 unge pr. afgangsklasse. Viden om vejledning af unge med ordblindhed er derfor en opgave, der kræver en kontinuerlig forankring i Ungdommens Uddannelsesvejledning, UU, på det enkelte UU center og på den enkelte skole. Dansk Videnscenter for Ordblindhed ønsker at bidrage med den relevante handicapspecifikke viden om vejledning af unge med ordblindhed i denne publikation. Hermed er det vores håb at kunne støtte UU centrene i prioriteringen af vejledningsindsatsen og forhåbentlig medvirke til større åbenhed på skolerne, både i grundskolen og på ungdomsuddannelserne, således at det "skjulte handicap" ikke omsluttet af myter uden hold i virkelighedens fakta.

Publikationen kan desværre ikke råde bod på de huller i den konkrete bevillingspraksis, som unge med ordblindhed meget ofte møder. Den praksis er i høj grad politisk fastlagt. Men det er vores håb, at publikationen kan bidrage til en velargumenteret debat på et dokumenteret grundlag. Og en sådan debat kan forhåbentlig ændre ved de forhold, som medvirker til uflexibel adgang til uddannelse for alle.

Baggrund

Det er et indsatsområde for regeringen og undervisningsministeriet at 95% af en årgang skal videre på en ungdomsuddannelse (www.uvm.dk -> indsatsområder). Målsætningen hænger nøje sammen med FN's handicapkonvention, som blev ratificeret af Danmark i august 2009, og som stadfæster, at unge med særlige behov har ret til lige muligheder for uddannelse (jf. www.clh.dk). En vigtig forudsætning for at nå målet er en styrket vejledningsindsats.

Det nationale mål for vejledning er, at den i særlig grad skal målrettes unge med særlige behov for vejledning (her specifikt: unge med ordblindhed) om valg af uddannelse og erhverv. Desuden skal vejledning bidrage til, at frafald og omvalg i uddannelserne begrænses mest muligt (jf. ændring af lov om vejledning, 544 af 17/06/2009).

Initiativer i forlængelse af målsætningen

Der er i den seneste tid udgivet en lang række publikationer om vejledning af unge i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelsen. Disse publikationer skal blandt andet danne grundlag for, at kvaliteten af nye tiltag rettet mod unge med særlige behov løftes.

Vellykket overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse for unge med særlige behov, og her specifikt som følge af ordblindhed, er i høj grad forbundet med kompetent vejledning. Senest er sammenhængen dokumenteret i Capacents (2009) netop offentliggjorte undersøgelse "Uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med handicap". Men også Danmarks Evalueringsinstitut (2007), EVA, fremhævede prioritering af vejledningsindsatsen som væsentlig, især på baggrund af en række anbefalinger, som sigtede mod at styrke implementeringen af intentionerne i vejledningsreformen. En forskningsrapport fra AKF (Mehlbye, 2009) har ligeledes fremhævet vejledning og kontinuitet som centrale faktorer for et vellykket uddannelsesforløb efter folkeskolen.

EVA's anbefalinger, 2007

På baggrund af en evaluering af landets UU centre samles EVA's konklusioner i følgende fem anbefalinger:

- Etablér et system til systematisk og ensartet dataoverførsel.
- Definér gruppen af unge med særlige behov for vejledning.
- Fokusér og differentier vejledningen.
- Skab klarere roller i netværket omkring den unge med vejledningsbehov.
- Opsaml viden om, hvad der virker.

I mange af landets UU centre arbejdes der intenst med at udvikle og implementere gode procedurer og god praksis for vejledning af unge med særligt behov.

Capacents sammenfatning, 2009

Capacents analyse af faktorer, der virker fremmende for den unges påbegyndelse af en ungdomsuddannelse, opsummeres i følgende punkter (s. 12):

- Positive forventninger, krav og opmuntring.
- Handicapspecifik viden og specialpædagogisk vejledning.
- Der er indikationer på, at eksisterende hjælpemidler skal suppleres med specialpædagogisk bistand og handicapspecifik viden.
- Grundskolen forekommer at være den "skæbneafgørende" periode.

Samlet set er det nødvendigt med systematik og god kommunikation mellem UU centrene og institutionerne herunder også privat-, efter-, og specialskoler. Et netværk omkring den unge skal smidiggøre overførsel af viden om den unges handlemuligheder og handicappets betydning for den unge.

AKF-rapport, 2009

Undersøgelsen "Specialundervisningens effekt – elevernes uddannelsesforløb efter folkeskolen" (Mehlbye, 2009) samler en række centrale kriterier for, at den unge med særlige behov kan finde en plads i uddannelsessystemet eller på arbejdsmarkedet. Kriterierne bygger på analyser af de vellykkede historier:

- Den unges læseniveau er på et elementært praktisk niveau.
- Den unge er fuld af gå-på-mod og tillid til sig selv.
- Den unge har fuld støtte fra forældrenes side.
- Den unge modtager kontinuerlig vejledning og støtte fra den samme person i to-tre år efter folkeskolen.
- Den unge kommer i praktik et sted, hvor mester/arbejdsgiver yder fuld opbakning til den unge.

De kvalitative analyser har mange sammenfald med de kvantitative resultater i Capacents (2009) undersøgelse. En vellykket overgang fra folkeskole til ungdomsuddannelse starter på et tidligt tidspunkt i folkeskolen. Overgangen fordrer ikke blot en helhedsorienteret vejledningsindsats, men også i særlig grad kontinuitet og vedholdenhed. De to undersøgelser fremhæver således begge en væsentlig udfordring forbundet med at være i kontakt med de unge, der ikke påbegynder en ungdomsuddannelse straks efter grundskolen.

Hvordan klarer unge med ordblindhed folkeskolens afgangsprøve?

En vellykket gennemførelse af folkeskolens afgangsprøve (FSA) ser ud til at have en stærk sammenhæng med den unges påbegyndelse af en ungdomsuddannelse (Capacent, 2009). De unge med handicap, der påbegynder en ungdomsuddannelse, skiller sig således allerede ud i grundskolen som en meget motiveret og målrettet gruppe. Sammenhænge siger ikke noget om, hvorfor disse unge er særligt resursestærke på trods af deres handicap. Der er sandsynligvis tale om et samspil med ydre faktorer som en tidlig vejledningsindsats og en særligt tilrettelagt pædagogisk praksis i grundskolen. En god sammenhæng mellem skolehverdagen og vejledningen tydeliggør forventninger og krav til den unge, og den unge får bedre mulighed for at afklare sine uddannelsesdrømme set i forhold til faglige og personlige kompetencer. Men det er også denne sammenhæng i praksis, der skal klæde den unge på til at bestå FSA.

*Bestået folkeskolens afgangsprøve (FSA) uden prøvemangler:
55% af unge fra årgang 1990 med handicap
83% af unge fra årgang 1990 uden handicap*

(Capacent, 2009)

Unge, der benytter hjælpemidler, har en lavere gennemførelsesgrad ved FSA end unge, der ikke bruger hjælpemidler (Capacent, 2009, s. 88). Derfor er hjælpemidler en helt konkret indikator for en væsentlig del af målgruppen for den særlige vejledningsindsats. Capacent fandt indikationer på, at de eksisterende hjælpemidler skal suppleres med specialpædagogisk bistand og handicapspecifik viden herunder fokus på vejledning, sandsynligvis fordi hjælpemidler tildeles de unge, der har det største behov.

Mange steder arbejder man med pædagogiske inklusionsprocesser, der omfatter udpræget brug af it i den almene undervisning. I disse tilfælde skal UU vejlederen indhente oplysninger om den unges konkrete brug af it på den afgivende skole

Hvad kendetegner kvalitet i vejledningen af unge med ordblindhed?

Kvalitet i vejledningen af unge med ordblindhed starter først og fremmest med kvalitet i undervisningen af børn med ordblindhed i grundskolen. Herunder hører også tidlig identifikation af disse børn baseret på eksisterende, faglig viden om ordblindhed. Med en tidlig identifikation følger også mulighed for tidlig pædagogisk intervention.

Vi har spurgt en række erfarne fagfolk om, hvad der kendetegner kvalitet i vejledningen af unge med ordblindhed fra grundskole til ungdomsuddannelse (se forord). Herunder beskrives i særlig grad parametrene: *specialfaglig viden, helhedsorienteret vejledning, relevante netværk og rettidighed.*

Specialfaglig viden om ordblindhed

Kvalitet i vejledningen omfatter specialfaglig viden. Viden om konsekvenserne af ordblindhed er særdeles vigtig. Ordblindhed kan i handicapfaglige sammenhænge virke som et "mildt" handicap, dels fordi det er en specifik indlæringsvanskelighed og dels fordi, der er mulighed for at tilpasse det omgivende samfunds skriftsproglige krav på en række punkter – men langt fra alle.

Bestået folkeskolens afgangsprøve og herefter påbegyndt en ungdomsuddannelse:

56% af unge med handicap

60% af unge med tale-, sprog- og læsehandicap

51 % af unge med ordblindhed

(Capacent, 2009)

Det er imidlertid vigtigt at holde fast i, at ordblindhed er en omfattende funktionsnedsættelse, der for de fleste personer har vidtrækkende og vedvarende konsekvenser. Bl.a. påbegynder færre unge med ordblindhed en ungdomsuddannelse i forhold til gennemsnittet for alle unge med handicap og i særdeleshed i forhold til andre tale-, sprog- og læsehandicap (Capacent, 2009).

Hvad er ordblindhed?

Ordblindhed er en mere eller mindre heldig hverdagsbetegnelse for dysleksi. Internationale grupper af forskere vurderer løbende ny viden om ordblindhed, og det har bl.a. resulteret i følgende, internationalt anerkendte definition. Definitionen angiver, at handicappets kerne er en afgrænset indlæringsvanskelighed, mens det, med tiden, kan have vidtfavnende og graverende følgevirkninger. Dette vil i høj grad være tilfældet for den unge med ordblindhed, som også bringer en skolehistorie og et livsforløb med sig ind i vejledningssituationen.

Dysleksi er en specifik indlæringsvanskelighed som er af neurobiologisk oprindelse.

Dysleksi er kendetegnet ved vanskeligheder med præcis og/eller automatiseret ordgenkendelse og ved stave- og afkodningsvanskeligheder. Disse vanskeligheder skyldes problemer med fonologisk forarbejdning.

Vanskelighederne er ofte uventede set i forhold til andre kognitive - og indlæringsmæssige færdigheder. Sekundære konsekvenser kan være problemer med læseforståelse og nedsat læseerfaring, som kan hindre vækst i ordforråd og baggrundsviden.

(Lyon m.fl., 2003, Oversættelse Dansk Videnscenter for Ordblindhed)

Konsekvenserne af ordblindhed kan variere i et omfang, som spænder fra det næsten ubemærkede til store vanskeligheder, breder sig ud over skriftsproglige sammenhænge. Unge med ordblindhed er på hårdt arbejde hver eneste dag, fordi læsning er kilden til mange kompetencer, som er nødvendige i det danske uddannelsessystem, fx. et varieret sprog, tilegnelse af fagtermer, at indhente og forholde sig til viden selvstændigt, at læse skemaer, tabeller og diagrammer. Ordblindhed er en barriere for videnstilegnelse gennem tekst. Men denne barriere må ikke forveksles med lav intelligens! Selv i tilfælde, hvor den unge med ordblindhed har adgang til digitaliserede tekster, er der udfordringer i form af bearbejdning af det læste, læseforståelse og et øget tidsforbrug forbundet med at scanne tekster ind eller rekvirere teksterne i digitalt format.

Ordblindhed kan afgrænses og diagnosticeres i skoleregi. Jo tidligere desto bedre.

Har den unge ingen afklaring på årsagen til sine læsevanskeligheder, kan Pædagogisk Psykologisk Rådgivning, læsevejlederen på uddannelsesinstitutionen eller VoksenUddannelsesCenteret (VUC) henvise til - eller udføre en test for ordblindhed. Men jo længere tid der går, inden årsagerne til læsevanskelighederne bliver kortlagt, desto sværere er det at nå til en klar konklusion.

Skolegang for børn og unge med ordblindhed

Den specialfaglige viden om ordblindhed omfatter også indsigt i, hvordan almene grundskoler tilrettelægger undervisningen for unge med ordblindhed, især vilkårene for enkeltintegrerede unge med ordblindhed og skoler med inkluderende praksis, fx udpræget brug af it i almenundervisningen. Den unges støttebehov er ikke nødvendigvis tydeligt gennem fx en visiteret "it-rygsæk" eller en klar diagnose. Den tydeligste indikator på den unges behov og arbejdsform er oplysning om, at FSA planlægges gennemført på særlige prøvevilkår, det vil sige med brug af hjælpemidler og ekstra tid. Dette kan også afspejle, om hjælpemidlerne har været integreret i den daglige undervisning.

Unge med ordblindhed kan have gode forudsætninger for at udnytte deres hjælpemidler og arbejde meget selvstændigt. Disse unge fremhæver dog i interviews og konferenceindlæg (Ordblinde og it, 2009), at de er meget afhængige af særlige forhold som gode vejledere, læsepædagogisk bistand og et enormt forbrug af tid. Handicappet forsvinder som sådan ikke, og derfor eksisterer der ofte en risiko ved blot at tage udgangspunkt i den unges faglige standpunkt. Standpunktet kan være et udtryk for kompensationsgraden, som ofte også er et resultat af et bagvedliggende, enormt resurseforbrug. Ved en overgang til et nyt uddannelsesniveau, vil kravene til den unges skriftsproglige færdigheder ændre sig. Det vil skubbe til den balance, den unge med ordblindhed har brugt mange resurser på at opretholde i det afgivende system. Overgangen til ungdomsuddannelserne skal i høj grad præges af at være på forkant med de særlige behov, især når det gælder ansøgnings- og bevillingsfrister for fx it-støtte.

Men det er også yderst væsentligt at være opmærksom på balancen mellem den unges skriftsproglige kompetencer og de krav, uddannelsen stiller.

Uanset hvordan den unge med ordblindhed klarer sig i forhold til det skriftsproglige, har det store personlige konsekvenser at nå til klarhed over årsagen til vanskelighederne. Psykologisk forskning konkluderer, at det er en fordel at kunne benævne sine vanskeligheder ved rette navn, blandt andet for at kunne skærme et generelt selvbillede for de specifikke indlæringsvanskeligheder (Ingesson, 2007). Unge med ordblindhed oplever i signifikant højere grad end andre, at der stilles meget høje krav til deres arbejdsindsats i skolen (Murberg & Bru, 2004). Ordblindhed kan meningsfuldt afdækkes i slutningen af 2. klasse, mens der kan observeres veldokumenterede risikotegn langt tidligere. En tidlig afgrænsning af ordblindhed giver mulighed for at indlede en afklarende og personlighedsudviklende proces, som senere hen kan være en væsentlig forudsætning for den unge, som står over for et uddannelsesvalg.

Vejledning på basis af et relevant netværk

Et relevant netværk i forhold til vejledningen af den unge med ordblindhed bør omfatte mindst én lærer fra afgivende skole eller specialskole. Der kan også være andre relevante personer i et netværk, som kan sikre en systematisk overlevering af oplysninger vedrørende den unge med ordblindheds behov, ambitioner, forventninger og forudsætninger, fx:

- Speciallærer fra afgivende skole.
- Repræsentant fra afgivende skoles ledelse.
- Vejleder fra afgivende skole (især privatskoler og efterskoler).
- Vejleder fra hjemkommunes UU.
- Forældre.
- Nær person/rollemodel.
- Repræsentant fra Pædagogisk Psykologisk Rådgivning i hjemkommunen.
- Repræsentant fra modtagende skoles ledelse.
- Gennemførselsvejleder fra modtagende skole.
- Mentor fra modtagende skole.
- Coach fra modtagende skole.

Netværkets vigtigste opgave er at fastsætte centrale ansvarsområder og meget gerne i et enstrengt forløb. Erfarne fagfolk (se forord) nævner værdien af at mødes fysisk med den unge og det relevante netværk for at afklare aftaler. Møderne skal beskrives vedrørende frekvens, indhold og deltagere, fx af UU centeret. En beskrevet procedure sikrer systematik i overleveringen af informationer og dermed i overgangen fra afgivende til modtagende part. En lærer med indgående kendskab til den unge fungerer som "brobygger", sådan at vigtig viden om den unge bliver overleveret. UU vejlederen fungerer som "tovholder". Som ekstra tovholder kan også indgå en nær person, rollemodel eller mentor, idet kontinuitet er en meget væsentlig fremmede faktor for succes (fx Mehlbye, 2009).

Hvis den unge med ordblindhed har et ønske om at “starte på en frisk” ved overgangen til en ny uddannelse, bør man overveje, hvad det er, der skal til, for at den unge kan “starte på en frisk”. Ordblindheden bliver ikke mildere af, at man skjuler det (jf. fx Mehlbye, 2009; Ordblind og it, 2009), men det er nødvendigt med en tryk kontakt mellem den unge, en vejleder og en mentor, så den unge kan give udtryk for, hvad det er, der opleves som stigmatiserende og hvornår. Vejlederen og netværket må i denne situation være meget opmærksomme på en empatisk tilgang til den unge med ordblindhed og vise forståelse for handicappets vidtgående omfang. I et videre perspektiv kan ordblindheden være en stor usikkerhed på arbejdsmarkedet, hvor en del voksne med ordblindhed skjuler deres særlige behov for ikke at komme i søgelyset i fyringsrunder og rationaliseringer. Den unge med ordblindhed må rustes til at kende sine behov og rettigheder i et arbejdsliv tidligt i uddannelsesforløbet og gerne før en usikkerhed antager en reel trussel.

En helhedsorienteret vejledning

En helhedsorienteret vejledning forudsætter, at der er den fornødne tid, og at vejlederne er veluddannede og opdaterede. Aktuel viden om muligheder og rettigheder i uddannelsessystemet skal medvirke til, at flest mulige døre er åbne for unge med ordblindhed. Den aktuelle viden indhentes bl.a. gennem vejledernes løbende opdatering, gennem samarbejde med netværk og sagsbehandlere i socialforvaltningen og på Dansk Videnscenter for Ordblindheds hjemmeside.

En sejlivet myte om unge med ordblindhed er, at uddannelse og senere erhverv skal være inden for håndværksfagene. Ofte bærer den unge selv myten med sig fra et tidligt tidspunkt i deres skolegang eller fra hjemmet og har derfor en opfattelse af, at den eneste mulighed for uddannelse er at lære et håndværk. Virkeligheden er imidlertid ikke så enstrenget, hverken for unge med ordblindhed eller for andre unge. Men det er særligt vigtigt, at UU vejlederne er opmærksomme på denne sejlivede myte for at komme i en ærlig dialog med den unge med ordblindhed for at kende den unges resurser, motivation og målsætninger for uddannelse. Den helhedsorienterede vejledning har forståelse for det element af mønsterbrud, som i mange tilfælde vil være en realitet for den unge med ordblindhed (jf. fx Gaard mfl., 2009).

Unge med ordblindhed kan også tage en boglig uddannelse.

En helhedsorienteret vejledning har blik for, hvordan ungdomsuddannelserne er organiseret, og hvilke krav det nye uddannelsesforløb stiller til den unge. Unge med ordblindhed har i mange tilfælde brug for en tilvæning til en ustruktureret skoleform uden skema og faste hold, og for mange er det uoverskuelige læringsmiljø en væsentlig årsag til frafald. Dette kan forberedes gennem afgivende grundskoles opmærksomhed på den unges uddannelsesønsker og -valg. Denne opmærksomhed omfatter blandt andet en vejledning og oplæring i, hvad det vil sige at gå på en ungdomsuddannelse fx gennem brobygningsprojekt

mellem grundskole og ungdomsuddannelse. Det er umiddelbart paradoksalt, at det typiske uddannelsesvalg for unge med ordblindhed er erhvervsskolerne (Capacent, 2009), men at disse i meget høj grad er præget af skift mellem skoleophold, praktik, meritoverførsler og deraf følgende utydelige strukturer, hold og skemaer.

Når den unge påbegynder en ungdomsuddannelse, peger erfarne gennemførselsvejledere på, at en tydelig og nærværende vejledning på den enkelte uddannelsesinstitution er helt nødvendig for at fastholde den unge med ordblindhed. Det kan konkret være i form af åben vejledning og en direkte og nem kontakt til vejlederen via sms, studiestøtte og læsepædagogisk støtte.

De unge selv (3F, 2009) har også flere gode idéer til, hvordan erhvervsskolerne kan mindske frafald – idéer som givetvis også er relevante for andre skoletyper. De unge nævner, at teambuilding og styrkelse af de sociale relationer mellem erhvervsskoleeleverne kan bidrage til at mindske frafald. Jensen m.fl. (2009) understreger samme faktorer i anbefalingerne til "Den gode Erhvervsskole". Det bliver en skoleopgave, fordi etableringen og vedligeholdelsen af gode sociale netværk skal forankres i selve læringsmiljøet, det vil sige i undervisning og gruppearbejder på uddannelsesinstitutionen og ikke alene i fritidsaktiviteter og "fredagsbar" efter skoletid.

Rettidighed

Rettidighed i vejledningen af unge med ordblindhed handler i høj grad om en tidlig, indledende afklaring vedrørende potentialer, lyst og ambitioner. Denne afklaring skal senest påbegyndes i udskolingen i samarbejde med UU, forældre, evt. andre rollemodeller og skolens fagpersoner. Mange unge med ordblindhed møder uddannelsessystemet i en grad af "mønsterbrud" og har behov for en dialog, hvor forventninger og ønsker foldes ud i en realistisk ramme. Rammen skal sikre den unges succesfulde overgang til ungdomsuddannelsen, og herunder er det en naturlig opgave for UU vejlederen at være på forkant med ansøgningsfrister og viften af muligheder for støtteforanstaltninger – både centrale, fx sps-ordningen, og lokalt forankrede på den enkelte uddannelsesinstitution, fx særligt strukturerede forløb, mulighed for mentor- og coach-ordninger, særlige vejledningstilbud med mere.

Mehlbye (2009) fulgte 128 unge, der tidligere modtog specialundervisning i specialklasser og på specialskoler i 2-3 år efter deres afgang fra folkeskolen. Ud af de 128 unge var der dog kun en mindre del, i alt seks unge, der var diagnosticeret med dysleksi, mens langt størstedelen var visiteret til specialtilbud på baggrund af generelle indlæringsvanskeligheder. En beskrevet case i rapporten angår en af de unge med ordblindhed, mens læsevanskeligheder generelt har en meget central position i den samlede konklusion.

Ifølge Mehlbyes (2009) analyse er det afgørende, at de unge kommer godt i gang med et velplanlagt forløb umiddelbart efter afgang fra folkeskolen (eller efterskolen). Forløbet skal præges af kontinuitet og tæt opfølgning af fx en vejleder, kurator eller forælder. Desværre er succeshistorierne i mindretal. Det typiske for-

Løb efter endt folkeskole eller efterskole er præget af perioder med ledighed og brudte aftaler. De unge har masser af gå-på-mod, hver gang de starter på et nyt tilbud. Men Mehlbye (2009) konkluderer, at der samlet set ikke tegnes optimistiske perspektiver i forhold til de unges fremtidige fastholdelse på arbejdsmarkedet. I rapporten understøttes perspektivet af, at tre år efter afgang fra folkeskolen stiger procentdelen af unge, der ikke laver noget, fra 3 % til 17 %.

Hvilke krav stilles til unge med ordblindhed i uddannelse?

Unge med ordblindhed, som formulerer sig omkring forudsætningerne for at kunne gennemføre en uddannelse i interviews og ved konferenceindlæg (Ordblinde og it, 2009), nævner selv følgende punkter:

- Det kræver meget mere tid!
- Det kræver en god læsepædagog og individuel læsepædagogisk indsats!
- Det kræver en individuelt tilpasset it-løsning!
- Det kræver opbakning fra familie og venner!
- Det kræver stædighed!

De første tre punkter kan et veludviklet og fleksibelt specialpædagogisk system tage hånd om. Et godt eksempel, der desværre ikke dækker alle ungdomsuddannelser, er SU styrelsens sps-ordning. Hvis den unge søger optagelse på en uddannelse, der er underlagt sektoransvaret, er det langt mere forskelligt, hvilken støtte der tildes. Her kan det ofte være nødvendigt med en hel del kreativitet for at få den nødvendige støtte tildelt, og derfor har Dansk Videnscenter for Ordblindhed indledt et projektsamarbejde, som gennem udvikling af blandt andet en vidensportal i hjemmesideformat skal synliggøre mulighederne for unge og voksne med ordblindhed (forventet afsluttet ultimo 2010).

De to sidste punkter er bundet op på personlige egenskaber og socialt netværk. For få år siden var det mest oplagte valg for unge med ordblindhed at få et job og tjene penge umiddelbart efter endt grundskole. Dette mønster er ikke længere anbefalelsesværdigt, idet langt de fleste muligheder for efteruddannelse, fleksibilitet og karriereudvikling afhænger af mindst en gennemført ungdomsuddannelse. Derfor kan det være nødvendigt med en særlig vejledning, som adresserer værdien af en ungdomsuddannelse på langt sigt i forhold til at tage et job umiddelbart efter grundskolen.

Mange unge med ordblindhed er til en vis grad mønsterbrydere.

Behovet for et særligt fokus på dette punkt i vejledningen af unge med ordblindhed kan også begrundes i Capacents undersøgelse (2009), hvor det fremgår, at forældre generelt spiller en fremtrædende rolle i forhold til unges valg af uddannelse. Nogle unge med ordblindhed har forældre eller måske onkler og tanter, der selv er ordblinde og har erfaringer fra skoletiden, som er præget af den nævnte filosofi om, at det bedste valg for unge med ordblindhed er at få et job frem for uddannelse. Unge, der ønsker at starte på en ungdomsuddannelse, er således ofte til en grad mønsterbrydere, og i vejledningsøjemed giver det god mening at orientere sig i anbefalingerne vedrørende muligheder for mønsterbrud (jf. Gaard mfl., 2009).

Hvilke behov for støtte har unge med ordblindhed?

De unges behov for særlig støtte til gennemførelse af en ungdomsuddannelse er naturligvis individuelle, men kan sammenfattes i følgende punkter:

- Støtte til skriftsproglige opgaver, fx oplæsnings- og talegenkendelsesprogrammer og sekretærhjælp.
- Støtte til studiestrategier, fx at læse fagtekster, notatteknik, studierelevante genrer.
- Støtte og undervisning i de basale læse- og skrivefærdigheder, ordblindeundervisning og eventuelt undervisning i fremmedsprog.
- Støtte til at strukturere studiet, fx overblik i vekslen mellem praktik og skoleophold, at overholde afleveringsfrister, at planlægge dage/uger/semestre/eksamener.
- Støtte til at holde motivationen oppe og eventuelt indsigt i personlig udvikling.
- Støtte til at kompensere for et ekstremt højt tidsforbrug, som forhindrer mange unge med ordblindhed i at tage et fritidsjob.

I en helhedsorienteret vejledningssituation bør man have øje for, i hvor høj grad de relevante uddannelser tilpasser sig den unge med ordblindheds særlige behov. Uddannelsesinstitutionen har mulighed for at tilpasse sig ved at skabe mere struktur for de unge, som har særlige behov herfor, ved at tilbyde særlig vejledning, særlige studiestøttetilbud og særlige initiativer vedrørende it, fx mulighed for at bruge og låne it-udstyr på skolen, mens man venter på bevilling eller reparation.

Støttebehovet for unge med ordblindhed kan omfatte meget mere end it.

Et samarbejde med afgivende grundskole, som giver oplysninger om den pædagogiske indsats, der har vist sig hensigtsmæssig for den unge, kan kvalificere denne del af overgangen til ungdomsuddannelsen.

Når ordblindhed ikke er hele historien

Ordblindhed kan optræde isoleret, men også i sammenhæng med andre handicap eller sociale forhold, som kræver særlig støtte eller opmærksomhed i vejledningssituationen. Undervisningstilbudet "Veje Videre" udspringer af et projekt, der har indsamlet konkrete erfaringer og metoder med en gruppe af unge på almen voksenuddannelse (AVU), som havde meget sammensatte behov. Resultaterne af projektet viste meget overbevisende, at en hensynstagende undervisning, ordblindeundervisning, en væsentlig kompensation ved hjælp af it og et særligt fokus på tæt og personlig vejledning gav de unge en ny mulighed for at erhverve sig FSA i dansk, matematik og engelsk og hermed et væsentligt afsæt for at indgå i et uddannelsesforløb.

Specialinstitutioner på grundskoleniveau, fx ordblindeefterskoler, kender i høj grad også til unge med meget sammensatte behov. Vejledningsindsatsen og et velfungerende netværk til videregivelse af de relevante informationer er helt central i de komplekse sager. Når den unge bor på en specialefterskole langt fra hjemmet, er der en særlig udfordring forbundet med den tætte og kontinuerlige vejledning. Ofte føler afgivende specialinstitution, at den sender de unge hjem i et tomrum, samtidig med at specialinstitutionerne har en tendens til at lukke sig om sig selv. Det kan være den geografiske beliggenhed, der besværliggør det praktiske omkring brobygningsforløb og praktikophold, og som også er grunden til, at skolerne ansætter egne vejledere. Begge dele er væsentlige barrierer i en helhedsorienteret og kontinuerlig vejledning. Her er et udviklingsbehov mellem specialefterskolerne, højskolerne og UU centrene.

Særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse for unge med særlige behov er også relevant for unge med ordblindhed.

Ungdomsuddannelse for unge med særlige behov, STU eller USB forløb, den 2-årige erhvervsgrunduddannelse, EGU, eller Ny Mesterlære kan være en mulighed for unge med ordblindhed, der også har andre særlige behov. I mange tilfælde vil det give god mening at vægte nytteværdien af en specifik ordblindeundervisning implementeret i uddannelsesforløb for unge med sammensatte behov. De ovenstående institutioner og projekter peger alle på, at en samordnet indsats har god effekt, hvilket således gælder for både afgivende og modtagende uddannelsesstilbud (jf. fx Jensen mfl., 2009).

Hvad kan Dansk Videnscenter for Ordblindhed bidrage med?

Dansk Videnscenter for Ordblindhed er et nationalt videnscenter på handicapområdet. På forespørgsel kan videnscenteret arbejde på at indhente handicapspecifik viden til fagfolk.

På videnscenterets hjemmeside, www.dvo.dk, kan man fx orientere sig om støttemuligheder til de forskellige uddannelsestyper og niveauer. Og i et projektsamarbejde udvikler Videnscenteret i løbet af 2010 en hjemmeside, der synliggør de eksisterende muligheder for støtte i form af kompenserende ordninger og hjælpemidler til unge og voksne med ordblindhed eller læse- og stavevanskeligheder.

I forbindelse med projektet "Veje Videre" er der udarbejdet et metodekatalog for vejledere, som kan hentes fra VUC Hvidovre-Amagers hjemmeside, www.vucha.dk, eller Dansk Videnscenter for Ordblindheds hjemmeside, www.dvo.dk.

Litteratur

3F (2009): Idékatalog fra konferencen: Unge om frafald

http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Voksne/PDF09/091208_IdekatalogUngeomFrafald.ashx

Capacent (2009): Uddannelsesresultater og –mønstre for børn og unge med handicap

http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Folke/PDF09/091118_uddannelsesresultater_unge_med_handicap.ashx

Danmarks Evalueringsinstitut (2007): Vejledning om valg af uddannelse og erhverv

<http://www.eva.dk/eva/projekter/2006/vejledning-om-valg-af-uddannelse-og-erhverv/projektprodukter/vejledning-om-valg-af-uddannelse-og-erhverv>

FNs handicapkonvention (ratificeret i august 2009): <http://www.clh.dk/fileadmin/templateclh/filer/pjecer/FNhandicapkonvention/FNkonventionenweb.pdf>

Elbro, Carsten (2007): Læsevanskeligheder. Gyldendal

Gaard, Jóannes E. m.fl. (2009): Mønsterbrydere på uddannelsesområdet – bedre

match mellem potentiale og uddannelse. FBE, Forum for Business Education

http://fuhu.dk/filer/FBE/Publikationer/2009/09%2002%2017_Rapport%20M%F8sterbrydere%20web%20.pdf

- Ingesson, G. (2007): Growing Up with Dyslexia: Cognitive and Psychosocial Impact, and Salutogenic Factors. Department of Psychology: University of Lund
http://www.psychology.lu.se/upload/psykologi/avhandl_ingesson.pdf
- Jensen, Torben Pilegård m.fl (2009): Unges frafald på erhvervsskolerne. Hvad gør de "gode skoler"? Anvendt KommunalForskning: AKF forlag
http://www.akf.dk/udgivelser/container/2009/udgivelse_2661/
- Lyon, G.R., Shaywitz, S. & Shaywitz, B. (2003). A definition of Dyslexia. *Annals of Dyslexia*, vol. 53, p. 1-14
- Mehlbye, Jill (2009): Specialundervisningens effekt – elevernes uddannelsesforløb efter folkeskolen. Anvendt KommunalForskning: AKF Forlag
http://www.akf.dk/udgivelser/container/2009/udgivelse_2711/
- Murberg, T & E. Bru (2004): School-Related Stress and Psychosomatic Symptoms among Norwegian Adolescents. *School Psychology International*, Vol. 25, No. 3, 317-332
- Ordblinde og it (2009): Konferenceindslag ved Eva Dahlgaard, Emil Strøh og Helene Jürgensen. Mundtlig kommunikation
http://www.hmi.dk/media/dictus_Eva_Dalgrd.pdf
<http://www.hmi.dk/page1009.aspx?recordid1009=393>

Om Dansk Videnscenter for Ordblindhed

Dansk Videnscenter for Ordblindhed (DVO) indsamler, bearbejder og formidler viden om ordblindhed. Vi er en landsdækkende, selvejende institution under Indenrigs- og Socialministeriet. DVO er en del af vidensfunktionen i VISO.

Vi henvender os til fagpersoner på tværs af området, giver generel information om ordblindhed til offentligheden, pårørende og ordblinde.

Læs mere: <http://www.dvo.dk>